

Дев'ятко Н. В.

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ У СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ АСПЕКТІ

Стаття присвячена проблемам дослідження жанру фентезі у сучасній літературі. Головною метою статті є окреслення базових проблем, які виникають під час визначення методології дослідження творів цього жанру. Щонайперше у статті визначається термін жанру, що є важливим для розуміння феноменів сучасної масової літератури. У статті проаналізовано трансформацію жанру фентезі, що позначається на зміні структури творів, їхній тематиці і проблематиці. У тексті статті актуалізовані базові характеристики «літератури жахів» і «літератури див». Ці два напрями мають принципово різні світоглядні структури і потенційний вплив на читача. Досліджуються становлення фантастики як метажанру і його конфліктні та діалогічні взаємини з реалізмом і постмодернізмом. Описані формальні і змістовні відмінності творів фантастичної парадигми і їхній вплив на читача, становлення його особистості і світогляд. Застосування методології дослідження жанру фентезі у соціально-філософському аспекті, що дає можливість відстежувати потенційні впливи творів на читача, потребує від дослідника врахування кількох важливих аспектів: 1) визначення актуальної «жанрової матриці» з його варіативною та інваріативною частинами; 2) твір має розглядатися насамперед як модель світу, а не як прояв авторського бачення і стилістики; 3) архетипи твору мають досліджуватися за допомогою соціальної філософії і в контексті повернення до міфологічних початків; 4) надважливим є подолання стереотипного конфлікту між фантастикою та фентезі і фантастикою та реалізмом, що є надуманим протистоянням ідеологічного характеру; 5) неупередженість дослідження може бути досягнена завдяки усвідомленню, що фантастика не є «молодим» жанром і має давнє коріння, що дозволяє авторам працювати у подвійних жанрах, і це є нормою для фантастичної парадигми. Необхідним також є чітке розмежування між «фантастикою-прийомом» і «фантастикою-концептом». Усе це визначає, якими інструментами і методологічними прийомами буде користуватися дослідник, працюючи з творами фантастичної парадигми.

Ключові слова: фентезі, фантастика, міф, сучасна література, масова література.

Постановка проблеми. У сучасному світі жанр фентезі є одним із найбільш потужних форматів літературних творів з точки зору впливу на формування особистості та її світогляду. Зважаючи на закоріненість фентезі у національній свідомості та її образно-метафоричні прояви, можна спостерігати значну залежність жанру від національно-історичних процесів як минулого, так і сучасності, що суттєво відбивається не лише на тематиці і стилістиці творів, але нерідко втілюється у їхній структурі. Саме тому методологія дослідження сучасних популярних жанрів фантастичної парадигми може бути лише частково перенесена з закордонного досвіду і має проходити постійну реактуалізацію у контексті історичних викликів. Подібний підхід дає можливість розглянути відповідний літературний жанр у парадигмі філософії літератури як прояв філософсько-соціальних феноменів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські дослідники проявляють зацікавленість у дослідженні фантастичної літературної парадигми з 2006-го року. Серед найбільш визначних наукових досліджень творів, адресованих дорослій аудиторії, можна назвати роботи О. Стужук «Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури ХІХ–ХХ ст.)» (2006), Н. Ситник «Фентезі Дж. Р. Р. Толкіна : архетиповий вимір художньої структури» (2009), О. Леоненко «Жанр фентезі в українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття» (2010), О. Філоненко «Ренесансно-бароковий «магічний код» у британській літературі (на матеріалі творів кінця ХVІ–ХХ століть)» (2017), С. Хороб «Жанрові особливості української фантастики кінця ХХ – початку ХХІ століття» (2017), О. Журавської «Дихотомія «реального» й «ірреального» хронотопу як категоріальна жанрова ознака українського химерного

роману 2-ї половини ХХ ст.» (2018), А. Кривопишиної «Масова та елітарна література : природа художності в українському романі початку ХХІ століття» (2018), О. Бойко «Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі» (2021). Різними аспектами та рецензуванням творів, адресованих підлітковій та юнацькій аудиторії, присвячені статті і монографії В. Гури, В. Дудурича, Г. Забіяки, Т. Качак, В. Кизиловой, М. Ніколаєвої, Л. Овдійчук, О. Слизук, С. Шпильової та ін. Проте жанр фентезі як потужне відгалуження фантастичної літератури в сучасному українському літературознавстві розглядається здебільшого фрагментарно і в контексті окремих сучасних творів та їхньої внутрішньої проблематики без системного узагальнення специфіки жанру, що зумовлює методологію його дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення проблематики створення і застосування актуальної методології дослідження жанру фентезі у соціально-філософському аспекті, що обумовлене зацікавленістю визначення потенційного впливу творів певного жанру на формування і становлення особистості. Для досягнення мети потрібно: а) визначити сучасний зміст терміну жанр; б) проаналізувати трансформації жанру «фентезі» від його літературних початків до сьогодення; в) актуалізувати базові характеристики «літератури див» і «літератури жахів» у сучасному контексті; г) дослідити становлення фантастики як метажанру у боротьбі з реалізмом за світоглядну домінанту; д) описати формальні і змістовні відмінності у вивченні потенціалу впливу творів фантастичної парадигми.

Виклад основного матеріалу. Визначення терміну «жанр» має багато варіантів тлумачення як серед науковців, так і в розумінні аудиторії. Не зважаючи на численні наукові розвідки, на думку, Л. Овдійчук «досі немає чіткого й до кінця аргументованого тлумачення про те, до якої категорії належить жанр: змісту чи форми твору. Немає чіткості й у тому, стале чи змінне це поняття» [9, с. 95]. Н. Копистянська виділяє чотири взаємопов'язані і взаємозумовлені сфери жанру відповідно до його «ступеню абстрактності» і «конкретності змісту»: а) жанр як історично сформована сукупність взаємопов'язаних творів, що мають «відносно стійкі принципи організації всіх змістовних і формальних жанроформуючих компонентів в єдине естетичне ціле» [6, с. 34]; б) жанр як історичне поняття, твори з конкретного відтинку часу і певного літературного вектору,

який має частковий зв'язок із літературним процесом у цілому й тісно пов'язаний зі своїм літературним напрямом; в) жанр у національному контексті як корпус взаємопов'язаних творів певної літератури; г) жанр як індивідуальне прочитання автором жанрових законів та особливостей й відповідна організація художнього матеріалу, що й зумовлює приналежність конкретного твору до того чи іншого жанру [6, с. 32–54]. Жанр фентезі може бути розглянутий на кожному з цих рівнів, що зрештою впливає на визначення методології його дослідження.

Для кращого розуміння специфіки окремо взятого жанру П. Білоус вводить термін «жанрова матриця» на позначення своєрідного інваріанту жанру – це «генетично зумовлений комплекс найбільш усталених ознак, що залишаються атрибутивними впродовж усього історичного життя жанру» [1, с. 136–137]; а отже дають можливість відстежити еволюцію або занепад жанру у певних історичних періодах. До інваріанту дослідник зараховує обсяг, композиційну побудову твору, сюжет, тип нарації, спосіб репрезентації і форми викладу, систему персонажів і тип героя.

Проте історично кожна із цих типологічних ознак може зазнавати змін, що проявлятиметься на всіх чотирьох рівнях і матиме взаємовплив як у межах одного жанру, так і на літературу в цілому. Ці процеси також визначатимуть характеристики впливу тексту на аудиторію, який відповідатиме на сучасні суспільні виклики. Останнє є причиною, чому досить часто пропонується досліджувати щонайперше не те, що залишається незмінним тривалий час, а що змінилося, чому так відбувається і який вплив має на аудиторію. Н. Копистянська пише: важливо відстежити «не те, що зостається незмінним, а те, що змінилося, не стільки жанри у чистому вигляді, скільки зміни, які виникли у самому жанрі, але й зміну місця, ролі жанру в системі» [6, с. 66].

Подібно до Т. Качак, вважаю, що варто зупинитися на традиційному визначенні жанру, яке враховує світоглядний потенціал. За Н. Лейдерманом, жанр є історично сформованим типом «сталі структури художнього твору, що організовує усі компоненти в систему, і ця система породжує цілісний образ – модель світу» [цит. за 5, с. 28].

Традиційно термін фентезі розглядають через переклад англійського слова «fantasy» (фантазія). Найчастіше у роботах українських науковців можна зустріти визначення з літературознавчої енциклопедії: «фентезі (англ. fantasy: ідея, вигадка) – жанровий різновид фантастики, в якому

використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, магії, лицарського епосу, поєднані з реалістичною нарацією, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією. Такі твори не підлягають логічному тлумаченню як належні до наукової фантастики, тому при їх аналізі не використовується жодних мотивувань. Натомість визначальним для них є фатум, бінарна етична опозиція «добро – зло», винагорода за зусилля подолання перешкод, диво, «трансцендентне бачення» як вияв свободи» [7, с. 529–530].

Як можна бачити з цього визначення, воно відображає радянський погляд на жанр, хоча й модифікований. Особливої уваги заслуговує термін «нетехнічна психологія», який тиражується зі статті у статтю без розуміння його значення. Таке популярне визначення не описує й половини творів, які існують нині. Загалом у цьому визначенні закодоване зневажливе ставлення до фентезі, як до «другосортної літератури». Тому для формулювання адекватного визначення, чим же є сучасне фентезі, потрібно повернутися до початку дослідження фантастики як літератури особливого типу.

Сучасні фантастичні жанри мають коріння у світовій міфології та чарівних казках. Відмінності між фентезі та казками мають бути розглянуті окремо, бо від розуміння цього залежить й адекватне розуміння самого жанру фентезі. Також фентезі має сюжетно-структурний зв'язок з лицарськими романами, що позначається на його героях. К. Сміт вважає, що фентезі як жанр має свій розвиток ще з XVIII ст., коли готика розпалася на літературу жахів, наукову фантастику та фентезі [15]. Ц. Тодоров у роботі «Вступ до фантастичної літератури» висловлює іншу думку, що розвиток фантастики йшов двома шляхами: як парадигма «літератури див» і «літератури жахів» [16]. Ця думка цікава ще й тим, що аудиторії цих двох «літератур» дуже рідко перетинаються і нині, тому поціновувачам «літератури жахів» досить важко зрозуміти ідеї «літератури див», і навпаки. Фентезі, що має в основі актуалізовані архетипи, належить до «літератури див», натомість «література жахів», хоч також є фантастичною, принципово відрізняється від «літератури див». У «літературі див» люди проявляють свої магічні здібності і знання, мають силу волі, завдяки чому успішно долають надприродні загрози і зло в різних проявах. Натомість у «літературі жахів» людина не може піднятися на рівень боротьби з надприродним, лише важкими зусиллями уникає небезпек і смерті, і то не завжди успішно, тому постає без-

помічною іграшкою, на яку надприродне здійснює руйнівний вплив. Можливо, останнє і є причиною, чому у XX ст. «література жахів» зазнала значного впливу постмодернізму, в якому мотиви гри та нікчемності людської особистості є базовими.

Якщо продовжувати цю думку у контексті потенційних впливів на аудиторію, то коли людина комунікує з «літературою жахів», вона підсвідомо прагне отримати досвід безпомічності, а коли з «літературою див» – навчається незламності. Це світоглядно різні парадигми, які мають своє відображення у творчості, що, на мою думку, зумовлено дуже різною актуалізацією архетипів та проявів світоглядного міфу. Цю відмінність потрібно враховувати під час дослідження будь-якого фантастичного твору та часу, коли він створюється й отримує можливість впливу на аудиторію, що робить його поцінованим.

Фантастика традиційно протиставляється реалізму. Часто це протиставлення є приватним оціночним судженням, яке подається як незаперечне узагальнення. Цей стереотип нав'язується як науковій спільноті, так й аудиторії, таким чином, всі фантастичні твори автоматично позбавляються свого потенціалу впливу та можливостей для розвитку особистості, а сама фантастика уявляється «меншвартісною».

Часто у визначенні фантастики кодується конфлікт як єдиний можливий варіант комунікації з іншими жанрами та літературними напрямками. Наприклад, подібне можна бачити у визначенні В. Калитяк: «У літературі фантастика – сукупність літературних напрямків, що на протигагу літературному реалізму (який об'єднує напрямки, що описують сучасні або минулі події, які є звичними та звичайними відповідно до сучасних уявлень) описують явища, котрі вважаються наразі неможливими (наукова фантастика), нездійсненними та принципово неможливими відповідно до загальноприйнятих даних сучасної науки (фентезі, казка, містика та фантастика жахів), описують страхи людства та майбутні катастрофи чи їх наслідки (фантастика жахів, апокаліптична та постапокаліптична фантастика) у реальному або чарівному світі чи зображують альтернативний погляд на історичні події або на географію світу (альтернативна фантастика)» [4, с. 454]. Або, як зазначає Т. Гребенюк, «фантастика – по суті, єдиний розряд естетичних феноменів, у самій назві якого закладено опозиційність щодо реальності. Тобто, «неймовірний», «невірогідний» текст певною мірою можна витлумачити як «фантастичний» [3, с. 46]. Є й такий варіант визначення: «У літе-

ратурознавчому словнику цей термін пояснюється як «щось химерне, неймовірне, вигадане, створене уявою, показане в дуже перебільшеному або надзвичайному вигляді». Фантастика – це «уявний світ, що не відповідає наявному реальному світу або прийнятому, усталеному поняттю можливого» [8, с. 705]. Ключові слова визначень – «неможливе», «нездійсненне», «неймовірне», «невірогідне», «химерне», «вигадане», «перебільшене», «страх». Подібне є типовим, при цьому дуже рідко можна зустріти уточнення, що твори, які належать до реалістичної парадигми, також можуть змальовувати «нездійсненне» і «неможливе».

Імовірно, що це протистояння, відображене у термінології, має глибинне коріння і тому постає й сьогодні настільки гостро, бо насправді є варіантом боротьби за світоглядне домінування у масовій свідомості або у певних колах лідерів думок. Ці опозиції знаходяться й в описі класицизму та романтизму як мистецькому відображенні світоглядних філософських моделей, які домінували у суспільстві, і можуть бути описані за допомогою теорії зміни світоглядних парадигм.

Виявлення у тексті «невідомого» або «неможливого» у реальному світі чинника може сприяти формальному визначенню приналежності твору до фантастичної парадигми, але не наблизить до розуміння ані самого твору, ані фантастичної парадигми. Головна ідея у тому, що фантастика не сформувалася як «молодий» жанр, а має дуже давню історичну традицію, саме тому у сьогоденні має настільки розгалужену жанрову систему.

Періодично ця ідея зринає у наукових роботах. Зокрема, Є. Брандіс стверджував, що «література почалася з фантастики, а не з реалізму; до фантастики належать всі космогонії: міфологія, яка відбиває народне світобачення, – також» [2, с. 58]. А. Шалганов називає фантастику «свого роду паралельною літературою» [13, с. 31], бо у ній існують всі жанри і напрямки, але з додатковим елементом «іншоваріантності» та обов'язковим «фантастичним припущенням», без якого твір перестає бути фантастичним або взагалі руйнується як структура. Тому фантастичний твір може як мати подвійний жанр (як фантастичний детектив), так і структурно єднатися з типовими реалістичними напрямками (наприклад, філософська фантастика, психологічна фантастика). Зі становленням жанру фентезі як окремого вектору розвитку фантастичного такі самі синкретичні процеси спостерігаються й у фентезійних творах, але з конкретизацією свого фантастичного «інваріанту».

Концептуальне визначення феномену фантастичної парадигми дає С. Хороб: «Фантастика як літературознавче поняття – це динамічний мета-жанр із чіткою домінантою «фантастичного» (незвичайного, ірреального, таємничого, чудесного, умовного), що віддзеркалює через взаємодію змісту й форми людські й суспільні проблеми, які б часопростори не відображалися письменником, та героїв-персонажів (реально-віртуальних, міфологічних, казкових, уявних), взаємозумовлених засобами і прийомами моделювання незвичного світу та компонентами ідіостилу» [14, с. 5].

Але і таке розгорнуте визначення не пояснює, чому фантастичні твори настільки відрізняються між собою. Проблема поглиблює відсутність чіткої і загальноновизнаної класифікації творів фантастичної парадигми зі своїми піджанрами. Тривалий час головний поділ відбувався за принципом визначення фантастики як «жанру мистецтва» або як «художнього прийому». Спроби розмежувати твори згідно з їхніми структурними і світоглядними особливостями іноді наражалися на невірне правдану критику. Так, наприклад, С. Олійник гостро критикувала спроби розмежувати твори, де фантастичне виступає формальним, а де змістовним, бо це «лише ускладнює розуміння ролі фантастичного елемента у структурі тексту» [11, с. 2]. Натомість дослідниця пропонувала здійснювати «поділ за тематикою» (10 жанрів фантастики В. Гакова), «за місцем» і за «роллю» фантастичного компонента [10, с. 2–3]. А отже, досліджувати фантастику не змістовно, а за формальним принципом, що викривлює розуміння жанру як такого.

На мою думку, саме поділ із розмежуванням змістовного і формального є найбільш продуктивним для аналізу фантастичних творів всієї парадигми. Цей принцип описаний у роботі О. Стужук, яка досліджує фантастику як «метажанр». Таким чином, фантастика парадигмально розвивається у двох напрямках: як фантастика-прийом (фантастичність присутня у тексті у вигляді складової, елемента, деталі, припущення) і як фантастика-концепт (фантастичність є основним тематичним і жанротворчим чинником твору). Згідно з цією концепцією, О. Стужук здійснює сміливий поділ: до «фантастики-прийому» щонайперше зараховує бурлеск, романтизм, модернізм, сюрреалізм, «химерну прозу», постмодернізм; а до «фантастики-концепту» – власне фантастику, наукову фантастику та фентезі [12]. У цьому поділі важливо звернути увагу на приналежність «романтизму» та «постмодернізму», в яких можуть застосову-

ватися фантастичні прийоми, але не містяться фантастичні структури, що й роблять фантастику «концептом». З іншого боку, приналежні до «фантастики-концепту» названі різновиди можуть змінюватися під впливом названих парадигм, коли ті виходять на світоглядний рівень. Дослідження цих взаємовпливів є дуже цікавими як у літературознавчому, так і в соціальному аспектах, але наразі важливим є те, що концептуальний поділ О. Стужук є вагомим аргументом у запереченні постмодерної природи та світоглядної основи як фентезі, так і фантастики.

Висновки. Застосування методології дослідження жанру фентезі у соціально-філософському аспекті, що дає можливість простежити наявність та дію потенційних впливів художніх творів на формування особистості та її світогляду, має врахувати кілька важливих ідей.

1. У застосованій методології має бути визначена актуальна «жанрова матриця», в якій будуть враховані жанровий «інваріант» і варіативні компоненти, прочитані у загальнолюдському і національному контекстах.

2. Твір має розглядатися насамперед як модель світу, який підкорюється жанровим законам і водночас визначає їх, що надає системі динамічного розвитку або сприяє занепаду чи переродженню окремо взятого жанру або піджанру, а не визначатися через «особливості» авторського світобачення та стилістики.

3. Найбільш адекватне розуміння, чим є сучасне фентезі, можливе завдяки поверненню до міфологічних початків як у світоглядному аспекті, так і в їхньому архетипно-міфологічному текстовому втіленні на кодовому рівні, що має світоглядну основу. Тому архетипіка твору має аналізуватися за допомогою інструментарію соціальної філософії, а не як стилістична особливість, що дасть реальне прочитання потенціалу впливу на аудиторію.

4. Ще одним важливим нюансом для сучасного розуміння фентезі та його потенціалу є подолання стереотипів як суспільного, так і наукового характеру. Термін «фентезі» зазнав трансформації в процесі подолання радянської ідеології, проте досі відчуває на собі імперський вплив, що зумовлює застосування світоглядних аспектів постколоніальної практики і методології під час вивчення і розкодування потенційних текстових впливів.

Створення новітньої методології дослідження як жанру фентезі окремо, так і фантастики в цілому, обов'язково має врахувати подолання стереотипної опозиції між фантастикою та реалізмом, що часто є надуманим конфліктом ідео-

логічного змісту. Імовірно також, що ця опозиційність є новим варіантом давнього світоглядного конфлікту, зумовленого прагненням домінування у масовій свідомості, що можна бачити, зокрема в опозиційності між класицизмом і романтизмом, а також між постмодернізмом та світоглядним вектором, що приходить йому на зміну.

5. Дослідження фентезі і фантастики в цілому має бути неупередженим, тому потрібне чітке усвідомлення історичної тягlosti і структурних особливостей. Зокрема, визнання, що фантастика має давню природу і не є «молодим» жанром, що й зумовлює існування розгалуженої жанрової системи в межах фантастичної парадигми, неможливої, якби фантастика справді була «молодим» жанровим утворенням. Завдяки тривалому напрацюванню традиції фантастика та її піджанри мають потенціал поєднання у подвійні жанри як у межах масової літератури, так і з типовими реалістичними жанрами, що є цілком нормальним, а не унікальним явищем.

Новітня методологія дослідження фантастичного потребує розуміння і чіткого бачення відмінностей між творами, які можна віднести до «фантастики-прийому» та до «фантастики-концепту» для визначення базових структур твору та його змістової складової та реального місця у жанровій системі. Саме тому твори всієї фантастичної парадигми, що мають у собі актуалізовані архетипи та міфологічні символи, якнайкраще можуть бути прочитані через систему концептів, які постають як знання, структуровані у світоглядні фрейми, та мають чіткі втілення у психологічних образах та поведінкових і світоглядних моделях, які можуть бути досліджені під час аналізу художнього твору.

Якщо визначати базові зв'язки фентезі, що також матиме вплив на застосовані у дослідженні інструменти пізнання, то цей жанр насамперед має зв'язок із чарівними казками завдяки архетипній подібності та лицарськими романами через популярність системи персонажів і застосування квеста (подорожі) як одного з головних ініціальних сюжетів.

Завдяки синкретичності сучасного мистецтва, фентезі може проявити себе у двох парадигмах – «літературі див» і «літературі жахів» (і тоді це вже не буде питома фентезі, оскільки отримає насичення постмодерними мотивами), що на пряму визначає структурні особливості творів, типологію персонажів, базові конфлікти, стилістику і потенціал прояву архетипів, що обов'язково має бути враховане під час визначення методології дослідження того чи іншого твору.

Список літератури:

1. Білоус П. Вступ до літературознавства : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 336 с.
2. Брандіс Є. Сучасна фантастика в соціальних аспектах. *Радянське літературознавство*. 1984. № 8. С. 56–59.
3. Гребенюк Т. Подія в художній системі сучасної української прози : морфологія, семіотика, рецепція : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2010. 423 с.
4. Калитяк В. Еклектика жанрів у романі Вікторії Гранецької «ТілоТМ». *Трибуна молодих. Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 3 (55). С. 453–463.
5. Качак Т. Б. Особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2017–2018. № 4. С. 229–240.
6. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Львів : Паіс, 2005. 368 с.
7. Літературознавча енциклопедія. у двох томах / автор-укладач Ю. Ковалів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
8. Літературознавчий словник-довідник / редкол. : Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. Київ : Академія, 2006. 752 с.
9. Овдійчук Л. Пенталогія Марини Павленко : жанрово-стильові особливості. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2014. № 227. Т. 239. С. 94–99.
10. Олійник С. Інтертекстуальні та жанрово-стильові параметри фантастики Олеса Бердника : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2009. 167 с.
11. Олійник С. Побутування фантастичного у сучасній українській прозі. *Синopsis : текст, контекст, медіа*. 2013. № 3–4. URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/67> (дата звернення : 2024.09.25).
12. Стужук О. Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури XIX–XX ст.) : дис. ... канд. філ. наук : 10.01.06. Київ, 2006. 176 с.
13. Філоненко О. Ренесансно-бароковий «магічний код» у британській літературі (на матеріалі творів кінця XVI–XX століть) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Миколаїв, 2017. 250 с.
14. Хороб С. Жанрові особливості української фантастики кінця XX – початку XXI століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Тернопіль, 2017. 234 с.
15. Smith, K. (1993). *The Fabulous Realm. A Literary-Historical Approach to British Fantasy 1789–1990*. Metuchen, New York : Scarecrow Press.
16. Todorov, Tzvetan. (1970). *Introduction a la litterature fantastique*. Paris: Le Seuil.

Deviatko N. V. THE RESEARCH METHODOLOGY OF THE FANTASY GENRE FROM SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS

The article is devoted to the problems of researching the fantasy genre in modern literature. The main goal of this article is to outline the issues that arise when determining the research methodology of novels of this genre. First of all, the term genre is defined in this article. This item is global for understanding the phenomena of modern mass literature. The article analyzes the transformation of the fantasy genre. These processes affect the change in the structure of the novels, their themes, and ideological problems. In the text of the article, the main characteristics of "literature of horror" and "literature of miracles" are updated. These two trends have fundamentally different worldview structures and potential impacts on the reader. The scientific work examines the formation of a fantastic paradigm as a "metagenre" and its conflict and dialogical relations with realism and postmodernism. The article describes the formal and substantive differences between the texts of the fantastic paradigm and their influence on the reader, the formation of his personality, and worldview. The application of the methodology of the research of the fantasy genre in the socio-philosophical aspect, which makes it possible to track the potential effects of the texts on the reader, requires the researcher to take into account several important factors: 1) he must definite of the actual "genre matrix" with its variable and invariant parts; 2) the text of novel should be considered primarily as a model of the world, and not as a manifestation of the author's vision and style; 3) researcher must explore archetypes of the text with the help of social philosophy and in the context of returning to mythological sources; 4) it is vital to overcome the stereotypical conflict between science fiction and fantasy and fiction paradigm and realism, which is a contrived confrontation of an ideological nature; 5) the impartiality of the research can be achieved by realizing that fantastic paradigm is not a "young" genre and has ancient tradition. This tradition allows authors to work in dual genres. This process is the norm for the fantastic paradigm. A clear distinction between "fantasy reception" and "fantasy concept" is necessary for the ejective research methodology. All this determines what tools and methodological techniques the researcher will use when working with the books of the fantastic paradigm.

Key words: *fantasy, fantastic paradigm, myth, modern literature, mass literature.*